

1. Közvetlen iskolai tapasztalataink alapján hangsúlyozzuk, hogy a feladatlapok összeállításakor feltétlen törekedni kell arra, hogy a tantervi anyag logikai szerkezetéhez igazodó, valóban gondolkodtató kérdések, feladatok szerepeljenek, olyanok, amelyek önálló műveletvégzésekre, tevékenységekre serkentik a tanulókat.

2. A változatos gondolkodási és logikai műveletek alkalmazásával az alkotó jellegű válaszokra kell lehetőségeket adnunk.

3. Az oktatási folyamatban alkalmazott feladatlapok lehetőleg alkossanak összefüggő rendszert. Célszerű, ha terjedelmileg olyanok, hogy megoldásukhoz ne legyen szükség a teljes tanítási órára. Vagyis biztosítsanak helyet, lehetőségeket a pedagógus magyarázó, irányító, kiegészítő tevékenységeire, illetve az egész osztály kollektív munkáira is. Így az órák nem szürkülnek egyszerű „ürlapkitöltő” foglalkozásokká, a feladatok természetes módon épülhetnek bele a tanítási folyamatba.

4. Évtizedes tapasztalataink igazolják, hogy a tanulók élvezettel dolgoznak a feladatlapokat alkalmazó tanítási órákon. Tehát a feladatlapok célszerű felhasználása feltétlenül kedvezően motiválja tanítványainkat.

5. A pedagógus által készített feladatlap előnye, hogy lehetővé teszi „a sajátos osztályproblémákkal” való differenciált és időtartamban is megfelelő foglalkozást.

6. Az önállóan készített feladatlapok felhasználása mellett feltétlenül szükség van a központilag kidolgozott feladatlapok, munkafüzetek alkalmazására is.

A feladatlapokkal, munkafüzetekkel, tankönyvekkel végzett munka önálló szellemi tevékenységre neveli a tanulókat. Ezek rendszeres használata lehetőségeket nyújt arra, hogy *tanítványaink megszokják az írásbeli szövegek önálló és helyes értelmezését és sokoldalú intellektuális feldolgozását, ami hozzájárul abhoz, hogy megtanuljanak tanulni.*

IRODALOM

Nagy Sándor: Didaktika. Tankönyvkiadó, Bp., 1967. 125. l.

Kellemen László: A pedagógiai pszichológia alapkérdései. Tankönyvkiadó, Bp., 1967. 282–283. l.

Zukovits Imre: Az aktivitás serkentő tényezői az oktatásban. Tankönyvkiadó, Bp., 1972. 191–195. l.

DR. PLESKÓ ANDRÁS

Szeged

Felkészülés az osztályfőnöki órákra

Az általános iskolai nevelők – különösen az osztályfőnökök – körében továbbra is komoly napirendi téma az osztályfőnöki munka megszervezése, az osztályfőnöki órákra történő felkészülés és azok eredményes levezetése. Többször hallhatjuk a megjegyzéseket:

– A legnehezebb szaktárgyi óránál is sokkal nagyobb gond felkészülni az osztályfőnöki órára.

– Minden igyekezet ellenére sem tudok jó osztályfőnöki órát tartani!

– Minek az a sok újabb adminisztráció, amit a Módszertani levél ajánl?

Talán a régi berögzöttség és a sablonos típusú órák megtartására irányuló hajlamosság tartja vissza az osztályfőnökök egy részét az új irányelvek elfogadásától. Vannak viszont olyan nevelők is, akik a javasolt módszereket maximális méretekben igyekeznek teljesíteni úgy, hogy az osztályfőnöki órákat is csak a szemléltetés fokozásával, a modern technika (audio-vizuális eszközök) teljes alkalmazásával óhajtják megreformálni.

Egyáltalán nem új megállapításokat akarok felsorakoztatni, de érdemes áttekinteni legfontosabb teendőinket az osztályfőnöki órák megtartásával kapcsolatban. – Nem szabad az átgondolatlan rögtönzésekre, a spontán jellegű levezetésekre hagyatkozni. Az osztályfőnöki órákra is nagy lelkiismeretességgel, jó szervezéssel kell felkészülni. Egy pillanatra sem feledhetjük el, hogy nemcsak oktatók, hanem nevelők is vagyunk, a nevelési folyamat felelősei a ránk bízott gyerekek körében. Az eredményes nevelőmunka legfontosabb feladata a személyiség formálása, kialakítása mellett a jó osztály-, rajközösség megteremtése és fejlődésének biztosítása. Az úttörőéletben betöltött rajvezetői tevékenység éppen ezt a lehetőséget biztosítja, ugyanakkor az osztály egészével való közvetlen foglalkozást csak az osztályfőnöki órák teszik lehetővé.

Másoktól hallottam: – Nem jó kifejezés az, hogy osztályfőnöki óra, mert azt nem tantárgyakhoz hasonló órai bontásban kell megtartani. Véleményem szerint jobb, ha a névváltoztatást elhagyjuk, mégis arra kell törekednünk, hogy az ne szabvány óra legyen. Az óra zömében nevelési munkánknak kell érvényesülnie.

Több iskolát érintően így nyilatkoztak a szülők:

- Gyermekem az osztályfőnöki órát szereti a legjobban, mert érdekes, aktuális dolgokat beszélnek meg.
- Nagy segítséget adnak az osztályfőnöki órák a szülők nevelési tevékenységéhez, mert változatos témákkal foglalkoznak az életre nevelik gyermekeinket.

A tapasztalatok szerint a jó osztályfőnöki órák légköre hangulatos, igen felszabadult. A tanulók szinte „kiröppennek” az iskolai kötöttségeikből, noha valamelyik szaktanteremben ülnek. Az osztályfőnökökben nem is annyira a tanárt látják, hanem a vitavezetőt, a témát feldolgozó társat, partnert, vagy éppen azt érzik, hogy közelebb kerültek az osztályfőnökökhöz. „Megtiszteltetésnek” veszik, és önbizalmukat növeli, hogy az élet területéről kicsit felnőtteken tárgyal velük a tanár. A foglalkozások pozitívuma lehet az is, ha nem kell felállni a társalgásban résztvevő tanulóknak. Örülnek a bizalomnak, s nem is élnek vissza vele.

Természetesen lényeges kérdés, hogy mi legyen az osztályfőnöki óra anyaga. Szerintem egyáltalán nem merülhet fel probléma, hiszen a kötött témák mellett a választható, aktuális témák közül válogatási lehetőségeink vannak. Felelősségünkre célzó önvallomás az, hogy élünk-e vele. *Hiszem, hogy a Módszertani levélben javasolt foglalkozási terv elkészítése a kezdeti idegenkedés után komoly segítséget nyújt.* Rájövünk előbb-utóbb, hogy az újabb adminisztrációs munkát érdemes vállalni. Tulajdonképpen nem is többletmunkáról van szó, hanem annak tartalmi kitöltéséről. Megnyugtató érzés és biztos alap egy egész tanévre, ha tudjuk, hogy „mit” akarunk és „hogyan”.

A Módszertani levél befejező sorai az osztályfőnök szabadságát biztosítják. „Nem kötelező érvényű, hanem ajánlás.” Véleményem, hogy a foglalkozási terv fejezeteinek összeállítását, kidolgozását (helyzetelemzés, tanmenet, dokumentumok) kötelezőnek kellene tekinteni, csak a kidolgozás formájának, írásbeliségének szabad választása az osztályfőnök joga. Nem lehet receptet adni, s nem tarthatjuk kaptafán felkészüléseinket. Az osztályfőnökök általában jónak látnák, ha a módszereket és szemléltetéseket, a felhasznált irodalmat, forrásokat illetően egy központi tematikát adnának ki. Valóban segítséget jelentene, ha jó osztályfőnök azonban némi fáradsággal önmaga

is megtalálja a lehetőségeket. Ha az osztályfőnök a jól ismert közösségre „szabott” témákat dolgoz fel, ha azokat lelkiismeretesen megtervezi, előkészíti, az életből, mindennapokból „merít”, ha nevelői személyisége példamutató és meggyőző, akkor nevelői munkája csakis hatékony lehet.

A következőkben az 5. osztályos osztályfőnöki órák anyagából a folyó tanévben megtartott, egyik kötött témájú órát mutatom be.

Téma: Az egészséges testi és szellemi fejlődés feltételei. A megadott szempontok tulajdonképpen olyan nevelési feladatok, amelyeket meg kell valósítanunk tanulóinkkal. Ezek:

- Az egészséges életmód mint az egészséges, harmonikus testi és szellemi fejlődés alapja.

- Az egészséges életmód összetevői: okos életrend, fehérjedús táplálkozás, az étkezés egyszerű megosztása, tanulás, munka, pihenés és szórakozás összehangolt rendje, személyi és környezeti higiéné biztosítása, káros szenvedélyek kerülése.

- A napirend összeállításának szempontjai.

Felmerülhet a kérdés – miért közlöm az óravázlatomat részleteiben, ha kijelentetem, hogy nem lehet „receptet” adni? Bizonyára az nem plagizálás, ha úgy nézzük át egymás feljegyzéseit, beszéljük meg a problémákat, ha azokat mindannyiunk közös feladatába, a nevelés szolgálatába állítjuk. Hitelt nem adhatok, hogy csakis így a jó, ahogy én valósítottam meg. Annyit azonban megér, hogy összehasonlítsuk gondjainkat, munkánkat.

Abból indultam ki, hogy ez a téma a személyiségfejlesztés egyik legfontosabb területének része, mely az egészséges és kulturált életmódra nevelés kérdéseit, feladatait fogja össze. Jól tudom, hogy csak ezen az egy órán megoldhatatlan valamennyi rész-kérdéssel foglalkozni. Egyrészt már előre kíváncsi voltam a gyermekek ez irányú élet-szemléletére, másrészt csak az órára történő felkészülésükkel láttam biztosítottnak – a téma szálaiból a leglényegesebbek kiemelésével – az ismereteiket rendszerezni, kiegészíteni. Ezért két héttel korábban a téma megjelölésével plakát, reklám és kis jaliújság készítésére bívtam fel tanulóim figyelmét. Néhány nappal az osztályfőnöki óra előtt az egészségőrök közül 6 tanulót választottam ki, s megkértem őket, hogy párosan mutassák majd be a helyes és helytelen uzsonnázást és tüsszentést, valamint önkritikusan számoljanak be az osztály szünetbeli életéről. Nem gondoltam, hogy valóban érdeklődéssel is fogadják a feladatokat. A 28 tanuló közül 14-en 17 plakátot, rajzot készítettek. Téma szerinti megoszlásuk: a helyes étkezés, táplálkozás 6 db, káros szenvedélyek 7 db, napirend, helyes életmód 2 db, tisztálkodás 1 db, túra 1 db.

Ezután már ténylegesen az volt a célkitűzésem, hogy közvetlen beszélgetéssel mérjem fel az osztály véleményét, a felmerült kérdéseket – a dramatizálások, jelenetek alapján – minél nagyobb részvétellel vitassuk meg. Írásvetítón két kérdést terveztem bemutatni: 1. A témát átfogó ismeretek rendszerezése. 2. Egy elkerülhetetlenül használatos idegen szó – a harmonikus – jelentésének bemutatása. A témát nem óravázlat keretében vezetem végig, hanem bővítetten, indokoló és magyarázó fejtegetéseimmel együtt, hogy valamennyi érdeklődő olvasó jól végigkísérhesse.

1. Bevezetés:

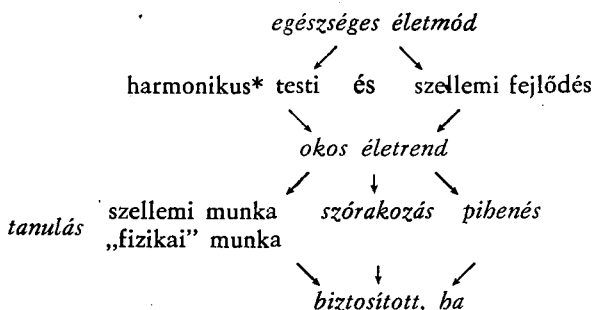
- a) Az előző est (dec. 5.) fénypontjának, a télapói ajándékozás élményszerű be-számoltatása – m o t i v á l á s .

- b) Az édesség túlzott fogyasztásának ártalmai – összefüggés az egészséggel – c é l k i t ű z é s :

Napjaink sűrűn beszélt témája az egészséges életmód. Mondjuk és halljuk: „Vigyázz az egészségedre! – Makkegészséges ember. – Egészséges életmód szerint élni.”

II. 1. Hogyan kell nektek, a serdülőkorból élő gyerekeknek egészséges életmódot folytatni? – megbeszélés.

2. Írásvetítővel szakaszonkénti bemutatás:

- tudjuk, hogy mikor és hogyan tanuljunk;
- tudjuk, hogy milyen „fizikai” munka illet meg minket;
- ésszerűen pihenünk,
- fehérjedúsán táplálkozunk,
- az étkezést időben és mennyiségileg arányosan osztjuk el,
- „magunk” és környezetünk tiszta,
- a káros szenvedélyektől távol tartjuk magunkat,
- a szórakozást kiegészíti a sportolás (túra, mozgás).

a) A tanulókkal folytatott megbeszélést összefoglalva megállapítani: A szülők, pedagógusok és orvosok a *harmonikus testi és szellemi fejlődéseket* biztosítják, őrzik, védik.

b) Mit jelent az, hogy *harmonikus*?

A szó eredete, jelentése – bemutatása írásvetítővel. Melyik jelentés vonatkozik leginkább az egészséges testi életmódra?

harmónia (görög, latin eredet)
harmonikus – egyező,
egybe-, összeillő,
egymással megférő,
kiegyensúlyozott

A tanulók előtt aláhúzni a *kiegyensúlyozott* szót!

c) Hogyan kell élnünk? Mi biztosítja a harmonikus testi és szellemi fejlődéseket?

d) Előző írásvetítő lap 2. szakasza – *okos életrend*. Ezt számos kérdéssel, rávetéssel megbeszélni!

Összefoglalóan a 3. szakasz bemutatása: *tanulás* (szellemi) és „*fizikai*” munka – *szórakozás* – *pihenés*.

3. Rövid történeti áttekintés közléssel.

A munkásmozgalmak követelése volt:

1. 8 órás munkához	} való jog
2. 8 órás szórakozáshoz	
3. 8 órás pihenéshez	

A gyermekek is 10–12 óra hosszat dolgoztak. Ma már egészen más körülmények között éltek. Mi is a ti munkátok? Hogyan alakul a napirendetek?

4. *Megbeszélés:*

a) *Mikor – hogyan tanuljunk?*

S z e m p o n t o k : időpontja, megvilágítás, testtartás, csend – nyugalom, szellőztött helyiség stb.

b) *Milyen munka illet meg minket? Miért?*

S z e m p o n t o k : takarítás, mosás, bevásárlás, kisebb testvérrel foglalkozás, barkácsolás stb. Nehéz, megerőltető fizikai munkát még nem lehet végezni!

c) *Milyen szórakozási lehetőségek közül választhatunk?*

É l m é n y s z e r ű b e s z á m o l t a t á s – olvasás, rajzolás, zene, kerékpározás, hobbik, játék – mozgás – tőrak stb. Mikor egészséges a sport? A mozgás fontossága: néhány kiló törzsizmot kell szerezni (vállszélesség, mellkas körfogat)! – „Mekkora a muszklid?” (karhajlító izom). Az egyoldalú, rendszeres megterhelés nem edzi, hanem torzítja a fejlődő szervezetet. A sport jó – kell – életszükséglet – „Ép testben ép lélek” – de! A különböző sportágak előnyei-hátrányai ebben a korban.

d) *Menyt – hogyan pihenünk?* Az aktív-passzív pihenés elve alapján:

– *a l v á s :* az alvás javasolt időtartama: korukra vonatkoztatva. Milyen a fekhelyed? Az egészséges és egészségtelen formák összehasonlítása, a javasolt hőmérséklet, szellőztetés stb.

– *s é t a , o l v a s á s* stb. összefüggésben a szórakozással.

5. a) *Hogyan – mit táplálkozunk?*

Megbeszélés a rajzok, plakátok bemutatásával.

Betartani: változatosan (fehérje, zsír, szénhidrátok) – nyugodtan!

A vitaminok fontossága. *A serdülő korban: fehérjék + mozgás!*

b) *Dramatizálás*

– Az egyik tanuló pantomim mozdulatokkal kezét mos és töröl. A nylon zacskóból előveszi az uzsonnáját, a szalvétát kiteríti, majd arra ráteszi. Főlé hajolva nyugodtan, zárt szájjal eszik. Befejezésül papírszalvétával kezét töröl, a szemetet pedig a szemetező edénybe dobja.

– Ugyanakkor a másik tanuló berohan és lehuppan a székre. Az újságpapírba csomagolt uzsonnáját kiborítja az atlaszára. A morzsa széthull. Kapkodva, nyitott szájjal eszik, közben többször felugrik, mindannyiszor morzszál. Ráül az asztalra, más felé beszél, a kenyeret leteszi. Egy másik tanuló arra jön, és az uzsonnába harap. Az asztalon ülő ezt nem veszi észre, és folytatja az evést.

Kérdés: Melyik volt a helyes és melyik a helytelen uzsonnázás? Miért? – vita – összegezés.

6. Milyen *káros szenvedélyektől* kell távoltartanunk magunkat? A bemutatott rajzok, plakátok alapján újabb kérdés; Miért a fejlődő szervezetek számára ártalmas különösen a szesz (alkohol) és a nikotin?

7. a) *A tisztálkodás kérdései* – a személyi és környezeti tisztaság. Kérdések alapján a leglényegesebb szempontok felsoroltatása a tanulókkal, kitérve az egészséges öltözködésre is.

b) *Dramatizálás*

– Két tanuló egymással szemben állva beszélget. Az egyik hirtelen közeliről a másik arca felé tüszentést imitál. A meglepett tanuló rémült tekintettel kapja elő a zsebkendőjét, és „törölgeti” fejét, ruháját.

- Tovább beszélgetve a másikat is tüsszentés ingerli, de gyorsan hátralépve elfordul a másiktól. A zsebéből kivett papírzsebkendőt a tüsszentés pillanatában a szája elé teszi, majd kulturált módon tüsszent. A zsebkendőt a szemetedénybe dobja.

Kérdés: Miért helytelen az egyik és miért helyes a másik tüsszentés? - Vita. -

Osszegezés.

c) *Egészségőrök beszámolója*

Az egyik egészségőr: „A szünet így zajlik le valahol egy iskolában. A tanulók nem mennek ki az osztályból. Ordítanak, kiabálnak. Az ablakot nem nyitják ki. Ha mégis ki van nyitva, akkor az ajtó is tárva, az ablak becsapódik, esetleg csörömpölés a vége, de ki volt a tettes? Evés közben szaladgálnak. Ha mégis kimennek, akkor a folyosón rohangálnak, csúszkálnak, és ráülnek a gázkonvektor védőrácszatára.”

Kérdés: Előfordul-e, hogy általában ez a jellemző egy osztályra?

A másik egészségőr: „Valószínű, hogy az előbb bemutatott osztály csak elrettentő példa volt számunkra. Előfordul nálunk és máshol is, hogy olykor kissé csintalanok vagyunk, de így nem viselkedünk. Iskolánkban és osztályunkban a következőképpen zajlanak le a szünetek.

- A hetesek figyelmeztetésére mindenki kimegy az osztályból. Ebben a rajgyűletek is segítenek. A hetesek kinyitják az ablakot, letörlik a táblát, és a szemtetet a szeméttárolóba teszik. A többiek levegőznek a folyosón, beszélgetnek, kulturáltan játszanak, vigyáznak saját és mások épségére.

A tiszta, friss levegőjű osztályban a felélénkült tanulók könnyebben és jobban tanulnak a következő órán.”

Kérdés: Mi a véleményetek az egészségőrök beszámolójáról? A kritika - önkritika elmélyítése. (Az első egészségőr beszámolója tudatosan torzított volt.)

III. Mindezek után foglaljuk össze a megbeszélteket!

- Mik biztosítják az okos életrendünket? - A gyerekek felsorolásai után az írásvetítő befejező szakasza: - biztosított, ha - ...

Befejező gondolatok - Az egészséges gyermek jókedvű, vidám, szívesen tanul, dolgozik - kiegyensúlyozott.

* * *

Az osztályfőnöki óra utáni délutánon, amikor gondolataimmal újra végigpásztáztam a megbeszélteket, hihetetlennek tűnt, hogy mennyi rész kérdést sikerült megbeszelnünk és megvitatnunk. Nyilvánvaló, hogy nem merülhettünk a részletekbe, de nem is kapkodtuk el a terv maradéktalan megvalósításáért. Az óra célját valóban megvalósítottuk. Összegyűjtöttük az eddigi ismereteket, azokat kibővítettük és újjáalakítottuk. Érdemes volt előre felkészíteni a tanulókat, s külön öröm számomra, hogy előzetes érdeklődésük után is óriási aktivitással kísérték végig az órát. Ismereteik többek között úgy bővültek, hogy a történelem tantárgyat kissé megelőzve a munkásmozgalmak követeléséből indultunk ki. Az egészséges életmód összetevőinek rendszerezése mellett egy idegen szó jelentését is bemutattam. A *harmonikus* szó elkerülhetetlenül nyelvünk egyik fontos kifejezése. A közös munkát roppant színessé tették a rajzok, plakátok bemutatása és azt követő megbeszélések. A dramatizálások, illetve jelenetek pedig - előkészítetten ugyan - olyan szórakoztató jellegűek voltak, amelyek a hangulat megeremtelése mellett önkritikára, okulásra, a helyes és helytelen összehasonlításával a megfelelő viselkedési formákra ösztönözték őket. Nem titkolom, az átlá-

gosnál több időt vett igénybe a felkészülés. No, nem is általános példa volt ennek az osztályfőnöki órának a bemutatása. Mindegyik témának más és más a megközelítési útja, s a körülményektől függően nekünk, osztályfőnököknek kell a módszereket megteremtünk.

Az ismertetett témába való előkészületi befektetés nem maradt eredmény nélkül. Az osztályfőnöki órán szinte valamennyi tanulónál jelentkezett a sokat érő sikerélmény. Ami pedig a legfontosabb, azóta is számos példával bizonyították, hogy nemcsak megértették a megbeszélte kérdéseket, hanem szívesen is teszik azt, amit kérünk tőlük.

DR. SZELÉNDI GÁBOR

Kaposvár

A családi életre nevelés megalapozásáról és az alsó tagozatos feladatokról

I. A CSALÁDI ÉLETRE NEVELÉS AKTUÁLIS PROBLÉMÁI •

1. A téma helye pedagógiai elméletünkben, gyakorlatunkban

A felszabadulás utáni hazai pedagógiai irodalmat vizsgálva egészen a 60-as évek közepéig érvényesnek tűnik az a megállapítás, amelyet V. Szuhomlinszkij tett (saját pedagógiai közéletükre vonatkozóan): a pedagógusok és a pedagógiai tudomány nem tekintik a szexuális nevelést az általános nevelőmunka szerves részének. A szerelem, a házasság, a család és a gyermekszülés kérdéseit nálunk lényegében elhallgatják. [1] Nálunk az ifjúság szexuális neveléséről folytatott kerekasztal vita a Pedagógiai Szemleiben 1964–65-ben foglalkozott az elméleti problémák kifejtésével, [2] de még hiányzott e téma a legrangosabb neveléseméleti kézikönyvekből, a jövő pedagógusokat felkészítő tankönyvekből. [3] Szerény előrelépésként értékelhető az a gyakorlati próbálkozás, amelyet az ország több városában találhattunk az 1965-ben a Művelődésiügyi Minisztérium, az Egészségügyi Minisztérium és a KISZ KB által kialakított Alapelvek szellemében történő általános és középiskolai nemi felvilágosítással. Pozitív kezdeményezés e téren A családi nevelés alapjai c. tantárgy bevezetése a dolgozók ált. iskolájában s ehhez tankönyv megjelenése. [4] A 70-es évek elején megjelenő egyetemi és főiskolai neveléseméleti tankönyvekben már helyet kap a nemek közötti erkölcsös kapcsolatra nevelés és a családi életre nevelés témája, bár még ezekben is olykor érvényesül a feladat leszűkítése a felvilágosításra. [5] Sajnos, egyik legrangosabb tankönyvünk még mindig csak a téma részletét tárgyalja: a fiúk és lányok egymással szembeni magatartásának kérdéseit érintve. [6]

2. Az Irányelvek megjelenése

Felülősségteljes és előretelkintő elemzés után született meg hazánkban az *első komplex népesedéspolitikai koncepció* az MSZMP Politikai Bizottságának, ezt követően a Minisztertanácsnak a határozataival 1973-ban. Az 1040/1973. (X. 18.) sz. MT határozat alapján az állami oktatás minden formájában, a közművelődés és az egészségnevelés keretében meg kell kezdeni a fiatalságnak a családi életre való felkészí-